

C

N°. 2063

HONDS-DOLHEID.

OVER DE KENTEEKENEN

OF

VERSCIJNSELEN DEZER ZIEKTE BIJ DEN HOND.

EEN HANDBOEKJE

WAARIN ALLE

hondenliefhebbers en vooral houders van huis- of schoothonden

OPLETTEND WORDEN GEMAAKT OP DE

EERSTE, WEINIG BEKENDE EN DUS ZEER BEDRIEGELIJKE
VERSCIJNSELEN DEZER ZIEKTE,

ALS HET BESTE MIDDEL

om besmetting van den mensch en verdere verbreiding
dezer vreeselijke ziekte te voorkomen.

DOOR

H. BOULEY,

Hoogleeraar aan de Veeartsenijschool te Alfort.

VERTAALD

DOOR

F. C. HEKMEIJER,

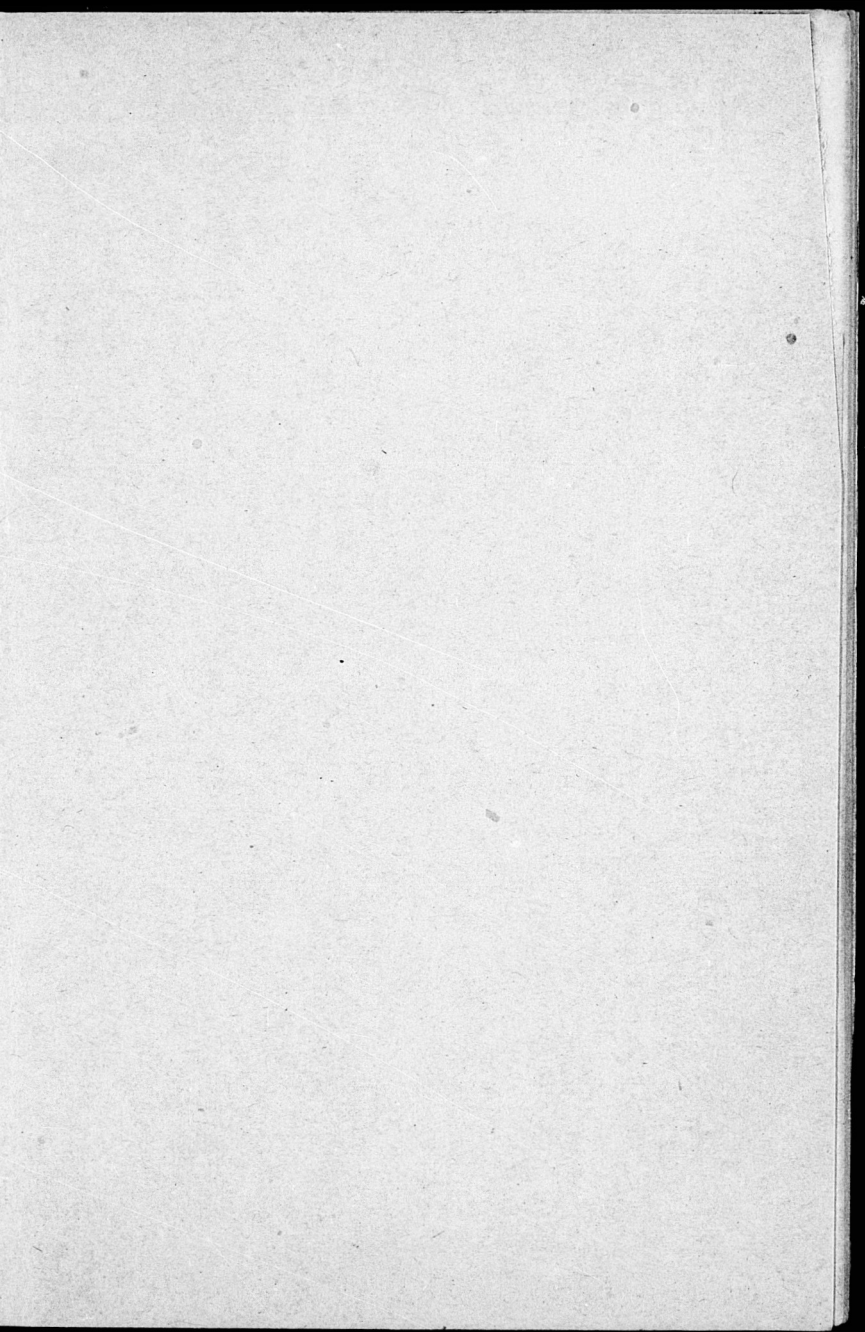
Leeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht.

UTRECHT,

J. G. BROESE.

1865.

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

2912 749 9

3279

no 2063

HONDS-DOLHEID.

~~~~~

OVER DE KENTEEKENEN

OF

VERSCIJNSELEN DEZER ZIEKTE BIJ DEN HOND.

EEN HANDBOEKJE

WAARIN ALLE

hondenliefhebbers en vooral houders van huis- of schoothonden

OPLETTEND WORDEN GEMAAKT OP DE

EERSTE, WEINIG BEKENDE EN DUS ZEER BEDRIEGELIJKE
VERSCIJNSELEN DEZER ZIEKTE,

ALS HET BESTE MIDDEL

om besmetting van den mensch en verdere verbreiding
dezer vreeselijke ziekte te voorkomen.

DOOR

H. BOULEY,

Hoogleeraar aan de Veeartsenijsschool te Alfort

VERTAALD

DOOR

F. C. HEKMEIJER,

Leeraar aan 's Rijks Veeartsenijsschool te Utrecht

~~~~~

UTRECHT,
J. G. BROESE.
1865.

2518

VOORWOORD.

In 1861 en 1862 waren bij de Académie impériale de médecine te Parijs twee verhandelingen over hondsdoelheid ingekomen, eene van Dr. BOUDIN en eene van den veearts BEVIÈRE. De Académie benoemde eene commissie, bestaande uit de H.H. TREBUCHET, CHEVALIER en H. BOULEY, om daarover rapport uit te brengen, en laatstgemelde werd tot rapporteur benoemd. Hij gaf daarover een uitvoerig verslag, waarover hoogst belangrijke en langdurige discussiën in die Académie hebben plaats gehad, discussiën, die veel tot de nadere kennis dezer vreeselijke ziekte en de maatregelen, die genomen kunnen worden om zich voor den beet van dolle honden te beveiligen, hebben bijgedragen, en die de algemeene belangstelling hebben gaande gemaakt. Vooral dat gedeelte van het rapport, dat handelt over de onderkenning, over de verschijnselen der ziekte, door BOULEY meesterlijk geschetst, heeft opzien verwekt en is voor het publiek van het meeste belang,

wijl daardoor aan elkeen de dikwijls zoo verraderlijke eerste verschijnselen dezer ziekte helder en duidelijk worden voorgesteld. Het is om die reden dan ook, dat het in een aantal tijdschriften is overgenomen, en, naar ik meen op hooger bevel, dit gedeelte in andere talen is vertaald, zoo bijv. in de Hoogduitsche in het Bayerischen ärztlichen Intelligenz-Blatt 1863. N° 43 en 44, en daaraan de meeste bekendheid wordt gegeven. Het oorspronkelijke is geplaatst in Bulletin de l'Académie de médecine, T. XXVIII p. 702; ook in de Gazette médicale, N° 24, 1864., in het Recueil de médecine vétérinaire 1863, bladz. 401—419, 481—495 en 577—601 enz. is het overgenomen. — Wij meenen geen onnuttig werk te verrigten door dat hoogstgewichtige stuk ook in onze taal over te brengen.

Van alle ziekten; die de arts onder behandeling krijgt, is de hondsdolheid ongetwijfeld in elk opzicht de gewigtigste. Wanneer zij oorspronkelijk (spontaan) optreedt, zooals dit bij den hond het geval is, dan zijn ons slechts de verschijnselen en hare besmettelijkheid door inenting bekend. Tast zij andere dieren aan dan die, welke tot de geslachten „hond” en „kat” behooren, dan weten wij slechts dit meerdere van haar, dat ze namelijk op die dieren is overgedragen. Wat het wezen, den aard, de zitplaats, de oorzaken 1) van hare spontane ont-

1) Het is bekend, dat mannelijke honden veel meer aan dolheid onderhevig zijn dan de vrouwelijke, een verschil dat niet alleen van het grooter aantal mannelijke dan vrouwelijke honden, dat wordt aangehouden, afhangt, maar vooral gegrond schijnt te zijn in de belette voortteling der eerste.

Vele schrijvers, RENAULT en andere, beweren, dat de dolheid zich bijna nimmer spontaan, dat is, zonder besmetting, bij de vrouwelijke honden ontwikkelt. Prof. LA FOSSE te Toulouse heeft echter twee maal deze wijze van ontstaan der dolheid bij de teef

wikkeling en hare behandeling betreft, over al deze punten zijn wij nog volkomen in het duister. Nog heden, even als in de vroegste tijden der geneeskunde, is de wetenschap nog volkomen onmagtig het verder verloop der ziekte te stuiten, zoodra eenmaal hare eerste verschijnselen zich vertoond hebben. Die door haar wordt aangetaast is een onvermijdelijk offer van den dood, en de gedane lijkopeningen zijn nog even stom, toonen nog even weinig aan, als ten tijde van onze voorouders.

En echter, M.M.H.H. hoe vele pogingen heeft men niet aangewend, om de vele duistere punten der hondsdolheid eenigermate op te helderen! Ontelbaar zijn de lijkopeningen, die met dit doel zijn verrigt, en deze zijn te verdienstelijker, te meer te waarden, wijl zij die ze verrigttten, zich daarbij aan ernstige gevaren blootstelden. Alle geneesmiddelen, die wij kennen, van welken aard die ook zijn, zijn beproefd, om de ziekte te herstellen. Zoowel in dit opzigt als ook betrekke-

waargenomen en eens bij eene vrouwelijke kat. TARDIEU zag die evenzoo bij eene kat, welker jongen waren weggenomen. LEBLANC zag deze spontane ontwikkeling vele malen bij den reu, nimmer bij de teef. RENAULT zag in den loop van 30 jaren slechts 3 goed geconstateerde gevallen, en PILLWAX (*Oesterr. Viertelj. Schr. f. Wiss. Veterinärkunde* 1864. S. 145) vermeldt 2 gevallen bij dragt-
t-ige en zuigende honden.

Vert.

lijk het wezen, den aard der ziekte en de oorzaken, waardoor zij ontstaat, is de phantasie tot op den huidige dag buitengemeen werkzaam geweest, om de wetenschappelijke gapingen aan te vullen. En desniettegenstaande zijn ons van de hondsdelheid slechts de verschijnselen en hare besmettelijke eigenschap bekend. Hoe gering onze kennis ten deze ook zijn moge, zij is toch van een zeer groot belang. Want wanneer hetgeen wij er van weten algemeen bekend en ieder van het gewigt er van doordrongen was, kon dit in de meeste gevallen voldoende zijn, om het beste middel of de doelmatigste beschutting tegen de aanvallen van woedende dieren te doen kennen, en het kan ten minste aanleiding geven, dat men, na plaats gehad hebbende beleediging of verwonding, de ter versterking van het dolle hondsgif noodige maatregelen neemt en daardoor het uitbreken der ziekte voorkomt. Is niet de beste voorbehoeding (prophylaxis) de zoodanige, die voortspruit uit de goed geleide en door de wetenschap opgehelderde drift tot zelfbehoud? — Hoe vele ziektegevallen zouden voorkomen worden, als men de oorzaken kende en men er zich voor kon beschutten! — De oorzaak van de delheid bij den mensch kennen wij, en dikwijls genoeg is het ontstaan der ziekte te voorkomen, wanneer men met die oorzaak er van goed bekend is.

Het is alzoo van het grootste belang het publiek op te wekken en aan te sporen om ernstig aan deze zaak deel te nemen, en om in den wijdst mogelijken kring de kennis te verspreiden van de wijze, op welke de hondsdolheid verloopt, de eerste teekenen waardoor zij wordt aangekondigd, tot op het oogenblik, waarop de dolle hond sterft. Hierdoor zal men het algemeene welzijn beter bevorderen, dan door al de dwangmaatregelen, die de gezondheidspolitie ter harer beschikking heeft. Een zoodanig openbaar onderrigt is te noodzakelijker, wijl de gevaren, die uit het te zamen zijn van den mensch met den hond voortvloeijen, *veel grooter zijn dan men gewoonlijk meent.*

Behalve de hond, zijn ook de *kat*, de *wolf* en de *jakhals* aan de dolheid onderhevig. Bij de *kat* wordt die ziekte echter zeldzaam waargenomen. Ik heb daarvan slechts twee gevallen opgemerkt. Men mag echter aannemen, dat deze dieren veel meer dol worden, dan de waarneming leert; want deze zeldzaamheid moet vooral worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat men deze dieren slechts hoogst zelden kan magtig worden, wijl zij reeds in het begin der ziekte het huis verlaten, en men ze dan later hier of daar in een donkeren hoek dood vindt liggen. Maar dit neemt niet weg, dat de dolheid veel minder bij de *kat* dan bij den hond voorkomt, en om deze en de opgenoemde reden de *kat* minder ge-

vaarlijk is voor den mensch dan de hond. 1)

Wijl alles wat van den redenaarszetel der Académie uitgaat, steeds een verren weerklank vindt, hoop ik, dat ook het volgende, over de kenteekenen der hondsdolheid, zich verder dan deze zaal moge verbreiden en eene nuttige openbaarheid moge verkrijgen.

Met het denkbeeld van hondsdolheid verbindt het groote publiek gewoonlijk de voorstelling

1) TARDIEU berigt, dat onder 319 gevallen de dolheid bij den mensch was ontstaan :

261 malen door den beet van *honden*.

31 „ „ „ „ „ *wolven*.

14 „ „ „ „ „ *katten*.

1 maal „ „ „ „ „ een *vos*.

1 „ „ „ „ „ „ eene *koe*.

terwijl van 11 gevallen de opgaven ontbraken.

Tweemaal was in 1858 de dolheid bij *katten* opgemerkt, eens veroorzaakt door de pijn van eene groote brandwond, en eens bij eene kat bij welke men de jongen had weggenomen. Beide hadden menschen gebeten, die daarna aan de dolheid stierven.

TARDIEU deelt mede, dat er in 1862 één geval van overdraging der hondsdolheid van de *koe* op den mensch is waargenomen in het departement de l'Ain. Bij een man van 22 jaren, die door eene dolle koe was gebeten, en bij wien geen maatregelen van voorzorg waren genomen, brak de dolheid na 30 dagen uit en liep in 48 uren af. BOULEY betwijfelt dit geval, omdat het rund, dat dol is, *niet bijt*, maar zich van zijne natuurlijke verdedigingsmiddelen, de hoornen en de ledematen, bedient.

Vert.

van eene ziekte, welke zich *noodwendig* door aanvallen van razernij of woede, zucht tot bijten, enz. kenmerkt. Deze meening is te dieper ingeworteld, wijl zelfs de uitdrukking „dolheid” het begrip van woede, gruwzaamheid, van razende drift in zich sluit. Door de dichters wordt dit woord steeds in dien zin aangewend:

„On lit dans ses regards sa fureur et sa rage.”

RACINE.

De meening, dat de dolheid noodzakelijk en steeds eene door razernij zich kenmerkende ziekte is, is eene van de verderfelijkste en gevaarlijkste dwalingen, die er omtrent deze ziekte bestaan. Deze dwaling heeft ten gevolge, dat men een zieken hond, die geen lust tot bijten heeft, zonder enig mistrouwen behandelt; en echter kan die hond reeds zeer goed door de dolheid zijn aangedaan. De voorzigtigheid vordert alzoo, dat men tegen een hond, die begint eenige teekenen te geven, waaruit blijkt dat hij niet meer gezond is, steeds op zijne hoede zij.

De eerste verschijnselen van de dolheid bij den hond, hoewel nog zeer duister, zijn echter voor hem, die ze kent of verstaat, bepaald en duidelijk genoeg. Zij geven zich, zoo als YOUATT juist opmerkt, door een somber, knorrig of gemelijk humeur of luim en opvallende onrustigheid te kennen, die zich kenmerkt door voortdurende verandering in de wijze van liggen. De hond

ontwijkt zijn meester; hij trekt zich in zijne kooi, zijn hok, in den verborgensten hoek van de kamer, onder eenig meubelstuk, terug, maar vertoont geen lust tot bijten. Roept men hem, dan gehoorzaamt hij nog, maar langzaam en als met tegenzin. Hij ligt in elkander gekromd en houdt den kop diep tusschen de borst en de voorbeenen verborgen. Spoedig wordt hij onrustig, zoekt eene nieuwe ligplaats en verlaat ook spoedig deze weder, om die tegen eene andere te verwisselen. Daarna gaat hij weder naar zijne eigen ligplaats, waarin hij zich voortdurend beweegt en omdraait, om eene geschikte ligplaats te vinden. „Van uit zijn leger”, zegt YOUATT, „ziet hij met eene vreemde uitdrukking om zich heen. Zijn uitzigt is somber en verdacht. Hij gaat van het eene lid der familie naar het andere en ziet elk strak aan, als of hij hulp tegen zijn lijden zocht”. Deze teekenen zijn wel niet van dien aard, dat men ze als zekere (pathognomonische) verschijnselen kan aanzien, maar zeer veel wordt reeds door dit eerste beeld aangeduid. Zijn deze teekenen alzoo niet voldoende om het aanwezig zijn der hondsdolheid dadelijk *als zeker* te bepalen, zij zijn minstens toereikend om de vrees, dat de dolheid zal uitbreken, levendig te houden.

Eene der belangrijkste en opmerkelijkste eigenaardigheden der dolheid is het aanwezig blijven van de aanhankelijkheid en de neiging tot de hem

nabij staande personen, hij behoudt die tot zelfs in het laatste tijdperk van de ziekte. Dit gevoel is zóó krachtig, dat het ongelukkige dier, zelfs in volle woede, zich onthoudt van hen, die hij lief heeft, aan te vallen. Hierdoor ontstaan de meeste dwalingen, waarin de eigenaars van dolle honden vervallen. Hoe kan men aan dolheid denken bij een hond, die nog steeds vriendelijk en volgzzaam is, en wiens ziekte zich slechts door treurigheid, onrust en ongewoon ginds en herwaarts loopen te kennen geeft? Verschrikkelijke dwaling! want de hond, die zoo weinig verdacht schijnt, kan tegen zijn wil een doodelijken beet geven, hetzij doordien hij ergens tegen aanstoot, of dat hij, zoo als dikwijls het geval is, door eenige bestraffing van zijn meester geprikkeld, opgewekt wordt, wijl hij niet spoedig genoeg gehoorzaamde of op zijne bedreiging door eenige tegenstrevige gebaren antwoordde. Wanneer de meester van den hond wordt gebeten, dan geschiedt dit, in de meeste gevallen, onder de zoo even opgenoemde omstandigheden. Meestal evenwel verschoont de hond hen, die hem lief zijn. Was dit niet zoo, dan kwam de dolheid bij den mensch veel veelvuldiger voor; want dikwijls blijven dolle honden nog 24—48 urén bij hun meester, in het midden der familie en der diensthonden, vóór men over den aard van de ziekte eenige bezorgdheid heeft.

In het eerste tijdperk der dolheid en zoolang de ziekte nog niet volkomen is uitgebroken, alsmede in de tusschentijden tusschen de aanvallen, neemt men bij den hond eene soort van ijlhoofdigheid (delirium) waar, die men dolheids-delirium kan noemen en waarvan YOUATT het eerst melding maakt. Dit delirium kenmerkt zich door zonderlinge bewegingen, die te kennen geven, dat het zieke dier voorwerpen ziet en geruischen of geluiden hoort, die slechts in zijne verbeelding bestaan. Spoedig blijft het dier onbewegelijk en met ingespannen opmerkzaamheid staan, als stond hij op den loer of naar iets luisterende, gaat dan plotseling vooruit en snapt in de lucht, zoo als een gezonde hond doet, wanneer hij eene vlieg of mug in de vlugt wil vatten. Op een anderen keer vliegt hij op en huilt tegen een muur of wand, als of hij van die zijde dreigende geluiden had gehoord. Wanneer wij een op analogie gegrond besluit mogen trekken, dan kan men aannemen, dat hier werkelijk verkeerde voorstellingen (hallucinaties) bestaan. Maar hoe men die verschijnselen ook wil opvatten, zooveel is zeker, dat zij van groote waarde voor de onderkenning der ziekte zijn, en het vreemde, het ongewone dat er in ligt, moet voor zich alleen reeds op het dreigende gevaar opmerkzaam maken. Die intusschen niet oplettend gemaakt is op de beteekenis van deze verschijnselen, zal er geene bijzondere aandacht op vestigen, en zulks te

meer, wijl ze van vlugtigen aard, tijdelijk, zijn, en in den regel de stem van den meester van den hond voldoende is, om het dier weder tot bewustheid te brengen. „Door dezen magischen invloed”, zegt YOUATT, „verdwijnt elk schrikbeeld, en het dier komt met dezelfde teekenen van afhankelijkheid als vroeger tot zijn meester. Daarna treedt een oogenblik van rust in; de oogen sluiten zich langzaam, de kop neigt naar beneden, de voorbeenen schijnen onder het ligchaam te verdwijnen, en het dier is er na aan toe om neder te storten. Plotseling echter rigt hij zich weder op, ziet met wilden, vreemden blik om zich heen, snapt in de lucht en stort zich, zoover zijn kettling toelaat, op een vijand, die slechts in zijne verbeelding bestaat.”

Dat zijn, M.M.H.H., de verschijnselen, die men in het beginnende tijdperk van de dolheid bij honden waarneemt. Zoo als te begripen is, zijn die verschijnselen niet bij alle individuen dezelfde, hunne uitdrukking verschilt naar den natuurlijken gemoedsaard der zieken. „Was het dier”, zegt YOUATT, „voor zijn ziek-worden vriendelijk, innemend van aard, dan is zijn onrustig-zijn meer in het oogvallend; hij schijnt het medelijden van zijn heer in te roepen; in zijne hallucinaties drukt zich geene wildheid uit. Bij den van nature meer wilden hond daarentegen, evenals bij die honden, die op verdediging zijn afgerigt, is de uitdruk-

king. en de geheele houding vreeselijk, schrikverwekkend. Soms is het bindvlies der oogen sterk opgelopen, geïnjicieerd, in andere gevallen bijna niet merkbaar van kleur veranderd, de oogen hebben echter een ongewonen, verblindenden glans en zien er als vurige kogels uit”.

In eene latere periode der ziekte neemt de onrust van den hond toe: hij gaat, komt, loopt onophoudelijk van den eenen hoek in den anderen, staat op, legt zich neder en verandert voortdurend van stand en ligging. Hij maakt zijn leger met de pooten in orde, woelt er met den snuit in, om het op een hoop te zamen te dringen, waarop hij dan gaarne, naar het schijnt, met den voorbuik (het epigastrium) ligt; plotseling rigt hij zich dan weder op en werpt alles ver van zich. Is hij in een hok opgesloten, hij blijft daarin geen oogenblik rustig, hij draait zonder tuschenpoozing in denzelfden kring. In vrijheid zijnde doet hij als zocht hij het een of ander dat verloren is; hij doorwoelt alle hoeken van de kamer met een vreemdsoortigen haast, die nergens rust vindt. Daarbij komt de zonderlinge en zeer opmerkenswaardige omstandigheid, dat bij vele honden de genegenheid tot hunne meesters schijnbaar *toeneemt*, zooals zij door het belekken der handen en van het aangezicht toonen. Op deze eigenaardigheid van de eerste periode der dolheid kan men niet dikwijls en niet krachtig genoeg

de aandacht vestigen, daar juist daardoor zoovele gevaarlijke dwalingen ontstaan. De eigenaar van den hond is moeilijk te overtuigen, dat zijn zoo zachtaardig, gehoorzaam en toegenegen dier, dat hem de handen lekt en hem door zulke uitdrukkingvolle teekenen zijne aanhankelijkheid te kennen geeft, reeds de kiemen van de vreeselijkste ziekte, die wij kennen, in zich verbergt. Vandaar de zorgeloosheid en de ongeloofigheid, die de bezitters van honden zoo dikwijls doen vallen als de offers dezer ziekte. Men kan het den menschen niet diep genoeg inprenten en niet dikwijls genoeg herhalen: mistrouwt den hond, die begint ziek te worden; want elke zieke hond is reeds daardoor verdacht. Mistrouwt vooral den hond, die zich ontstemd en knorrig toont, die nergens rust vindt, onophoudelijk heen en weder loopt, rondgaat, in de lucht snapt, door eene plotselinge aan drift blaft zonder eenige beweegreden, en bij volkomen stilte onophoudelijk zoekt en alles omwoelt, zonder iets te vinden. Mistrouwt bovenal eindelijk den hond, die al te vriendelijk en innemend wordt, die voortdurend tracht u te lekken!

„De cet ami si cher, craignez la trahison.”

Een voorbeeld zal ter opheldering van het bovenstaande strekken.

In de eerste week van November des vorigen jaars kwamen twee dames met een vierjarig meisje aan de veeartsenijschool te Alfort. Het was op

een dingsdag morgen. Zij bragten een hond ter consultatie, bij wien de muilkorf slechts los aanlag en die met het kind gedurende de geheele reis van Parijs naar Alfort op den schoot had gelegen. Volgens hare opgaven was de hond sedert den vorigen zaterdag, *alzo sedert drie dagen*, ziek. De hond, zeiden zij, die in hare kamer lag, liet haar door zijne onrust niet slapen. Den geheelen nacht was hij op de been, heen en weêr gaande, en met zijne pooten op den grond krabbende. Daags te voren, maandag, zouden zij den hond reeds aan de school hebben gebragt, maar ze waren door een misverstand afgewezen, daar het uur van consultatie was verstreken. Zij waren dus genoodzaakt om met het zieke dier, dat voortdurend door haar getroeteld was, in haar rijtuig naar Parijs terug te keeren. Thans — om kort te zijn — de hond was dol. Naauwelijks was de hond binnen het hek der school, of zijn karakteristiek blaffen maakte reeds van verre de kweekelingen der school, die mij bij de consultatie omgaven, onrustig. Allen riepen als in één adem: „een dulle hond!” en die hond was nog ver van ons, aan den ingang van de groote voorplaats. Wij zulden op het zoo even genoemde, hoogst belangrijke verschijnsel terugkomen. De hond kon nog ongehinderd blaffen, de muilkorf was dus niet vast aangelegd, zijn bek was nog vrij genoeg om te kunnen bijten. En niettegenstaande dat alles

had hij in de drie dagen, die zijne ziekte reeds duurde, terwijl hij in de kamer van zijne meesteressen sliep, ze niet gebeten. Gedurende de twee reizen van Parijs naar Alfort en van daar weder terug, had hij zijne meesteressen, hoewel op hare kniën liggende en door haar geliefkoosd, geen leed gedaan, of zelfs door de geringste dreigende mienen eenige verdenking ingeboezemd. Het kind was minder gelukkig geweest. Zondagmorgen was de hond, zeker door eenige plagerij geprikkeld, op het kind aangevallen en had het zeer ligt in de bil gebeten. En echter waren de beide dames daarover niet beangst geworden; zij waren, zeiden zij, slechts gekomen om den arts der inrigting te consulteren en den zieken hond daarna weder mede naar huis te nemen en zelf te verplegen. Toen ik mijne verbazing over deze zorgeloosheid betuigde, waarin zij reeds gedurende drie dagen volhardden, en zulks niettegenstaande de voortdurende opgewektheid van den hond en zijn ongewonen aanval op het kind, gaven zij tot antwoord: Hoe konden wij dit weten? wij zagen den hond even dikwijls en even gaarne drinken als vroeger; hoe konden wij vermoeden dat de hond dol was?

Hoe konden wij het weten! In dit antwoord ligt de oorzaak van zoo vele ongelukkige gevallen. Ja, waarlijk, wanneer het ongelukkige kind, waarvan wij hier spreken, later sterft aan de ge-

volgen van den beet, hem door zijn *speelkameraad* toegebracht, dan ligt de schuld aan de onwetendheid van haar, aan wie de hond toebehoorde, en die toch ten deele reeds duidelijke verschijnselen hadden opgemerkt. — Wij kunnen niet dikwijls genoeg herhalen: *de beste voorbehoeding der dolheid bestaat in eene algemeene verbreiding van de kennis der verschijnselen dezer ziekte.*

Gaan wij voort met de beschrijving dezer verschijnselen en spreken wij eerst over de *vrees voor water*. De meening, dat er bij de dolheid watervrees bestaat, behoort tot de hardnekkigste dwalingen, die er ten opzigte van de honds-dolheid bestaan, en men mag zeggen, dat de uitdrukking „*watervrees*” (hydrophobie), die zelfs in de volkstaal langzamerhand in de plaats van dolheid is gekomen, eene der gruwzaamste misgeboorten is van de zucht om de taal te verbeteren. Dit woord sluit namelijk een denkbeeld in, dat thans bij het publiek diepe wortels heeft geschoten, hoewel de grond er van valsch is en door de dagelijksche waarneming als onwaar bewezen wordt. Volgens de beteekenis van het woord „hydrophobie” moet een dolle hond *vrees voor water* hebben. Daaruit volgt, dat hij *niet dol* is, wanneer hij drinkt. Door deze volkomen logische gevolgtrekking verkeeren velen in eene bedriegelijke zekerheid, terwijl ze met dolle honden te zamen leven en zelfs in hetzelfde bed met hen

slapen. En dat alles slechts daarom, wijl in de hersenen van den een of anderen geleerde het denkbeeld oprees om het woord „hydrophobie” als synoniem met „hondsdolheid” voor te stellen. Nimmer heeft eene vergissing noodlottiger gevolgen gehad, en het moet ons streven zijn, om met alle kracht tot het verdwijnen van die dwaling mede te werken.

De dolle hond heeft *geen* vrees voor water. Hij siddert er *niet* voor. Wanneer men hem te drinken geeft, gaat hij *niet* verschrikt terug. Integendeel, hij gaat naar het vat, snapt het water met de tong, dikwijls slikt hij het door, vooral in de eerste periode der ziekte, en zelfs wanneer de zamensnoering der keel het slikken bemoeijelijkt, beproeft hij te drinken, en dan herhaalt hij het snappen met de tong zooveel te vaker, en dit duurt zoo veel te langer, hoe vruchtelloozer het is. Niet zelden ziet men, dat de hond, uit vertwijfeling over de niet gunstige gevolgen van zijne pogingen, den geheelen snuit in het vat steekt, en als het ware in het water bijt, daar het hem niet gelukt het op de gewone physiologische wijze optenemen. De dolle hond weigert niet altijd zijn voedsel, vooral niet in het begin der ziekte, maar hij wendt zich spoedig met tegenzin van het voedsel af.

Zeer opmerkelijk en kenmerkend is een ander verschijnsel, dat òf berust op een werkelijk *ver-*

keerden eetlust, of welligt slechts de uitdrukking is van de noodlottige drift, die den hond tot bijten noodzaakt. Men ziet hem namelijk de verschillendste oneetbare voorwerpen in den bek nemen, verbreken, klein bijten of kaauwen en eindelijk ook doorslikken. Het stroo, waarop hij in den stal rust, de wol van kussens in de kamer, de beddedekens, — wanneer hij, zooals veel plaats heeft, bij zijn meester slaapt, — tapijten, gordijnen, pantoffels, hout, aarde, steenen, glas, paardenmest, menschenmest, zelfs zijn eigen afgang — alles pakt hij met de tanden aan. Ten gevolge daarvan vindt men dikwijls bij de lijkopening in de magen van dolle honden voorwerpen of zaken van zeer verschillenden aard, uit welker aanwezigheid alleen reeds een belangrijk teeken van verdacht-zijn aan de dolheid te putten is, — een verdacht-zijn, dat meestal tot zekerheid wordt, wanneer men over de houding en het gedrag der dieren vóór hun dood berigten kan inwinnen. Dientengevolge moet men ernstig op zijne hoede zijn voor een hond, die halstarrig in de kamer tapijten, dekens, kussens vernielt, het hout van zijn hok afknaagt, in den tuin aarde eet, zijn ligstroo doorslikt, enz. De eigenaars van honden zien daarin meestal slechts iets wonderlijks, waarvan zij zich geen verdere rekenschap geven, en toch is eene zoodanige eigenaardige wijze van zijn van groote beteekenis, want het is

een voorteeken van dolheid. Het dier stilt zijne woede aan levenlooze voorwerpen, maar het oogenblik is nabij, waarop welligt de mensch, hoe genegen hem het dier ook schijnt, niet meer verschoond blijft.

Ophooping van slijm in de mondholte is geen karakteristiek verschijnsel der dolheid, zooals men maar al te algemeen aanneemt. Het is daarom onjuist, uit de afwezigheid van dit verschijnsel af te leiden, dat de dolheid *niet* aanwezig is. Er zijn dolle honden, wier muil, vooral gedurende de aanvallen, vol schuimige zeever is. Bij andere daarentegen is de mondholte volkomen droog, en het slijmvlies er van van eene donker blaauwe kleur. Deze eigenaardigheid komt vooral gedurende de laatste tijdperken der ziekte te voorschijn. In andere gevallen eindelijk is ten aanzien der meerdere of mindere vochtigheid van de mondholte niets bijzonders waar te nemen.

De droogheid van den mond en van de keel geeft aanleiding tot het ontstaan van een verschijnsel, dat, met opzigt tot de overdraagbaarheid der ziekte op den mensch, van zeer groot belang is. De dolle hond, wiens keel droog is, maakt met zijne voorpooten aan beide zijden der wangen of kaken bewegingen, zooals men ze bij honden ziet, in wier keel of tusschen wier tanden een stuk been is blijven steken. Datzelfde doen honden, bij wie de mond, ten gevolge van

verlamming der onderkaak, *steeds geopend* is, — een verschijnsel, dat aan de zoogenaamde *stille dolheid*, of aan een later stadium van de razende dolheid eigen is. De aanwezigheid van de genoemde verschijnselen kan tot de gevaarlijkste gevolgen aanleiding geven. De eigenaars van honden meenen dan *bijna altijd*, dat bij den hond een been in de keel is blijven steken, en zich beijverende om hunne dieren bij te staan, gaan zij tot onderzoekingen en handelingen over, waarvan het gevaarlijke gemakkelijk te begrijpen is, — het zij dat zij zich bij het inbrengen van den vinger in de keel aan de tanden der dieren beleedigen, of dat de hond, door die handelwijze geprikkeld, de kaken krampachtig sluit en daardoor beetwonden teweegbrengt. De veearts NICOLIN te Lonsle-Saulnier stierf in November 1846 als een offer der hondsdolheid, waarmede hij bij het onderzoek der mondholte van een kleinen hond was besmet. Zooals de eigenaar meende, had de hond iets in de keel zitten, dat hem bij het eten hinderde. De ongelukkige man, die aan deze opgave maar al te veel geloof hechtte, had den oogenschijnlijk gezonden hond vooraf niet genoeg onderzocht, en daardoor de ware oorzaak, waardoor de hinder in het slikken ontstond, miskend. Dit voorbeeld leert op voldoende wijze, hoezeer men bij honden, bij wie het slikken geheel of gedeeltelijk belemmerd is, op zijne hoede moet zijn.

Braken is een verschijnsel, waarmede soms de ziekte begint. Hier en daar komt het gedurende het beloop der ziekte voor, dat bloedig gekleurde stoffen en zelfs zuiver bloed wordt gebraakt, dat zonder twijfel van beleedigingen van het slijmvlies der maag afkomstig is, die ontstaan zijn door ingeslikte harde en spitse voorwerpen. Dit laatste verschijnsel verdient in zooverre onze aandacht, als het, slechts bij wijze van uitzondering voorkomende, niet zoo gemakkelijk op zijn ware prijs of beteekenis wordt geschat. Ten nutte van 't algemeen beken ik gaarne, dat ik voor eenigen tijd, November 1862, door het bedoelde verschijnsel werd misleid. Men bragt aan de inrigting te Alfort een hond, die, volgens de mededeeling van zijn geleider, sedert den vorigen dag bloed braakte. Toen ik het zieke dier zag, kwam mij niet in de gedachte, dat die hond dol was. Hij werd in den stal gebragt en eene aluinoplossing voorgeschreven. Toen het dier aan den invloed van zijn meester onttrokken en opgesloten was, deed hij zijne ware ziekte, gelukkiglijk zeer spoedig, door ontwijfelbare verschijnselen kennen. De met zijne verzorging belaste kweekeling gaf mij daarvan spoedig kennis. Het eerste voorschrift was niet toegediend; daardoor had de fout in de onderkenning der ziekte, door een slechts vlugtig onderzoek van den zieke veroorzaakt, niet die vreeselijke gevolgen, die daarvan zeer goed het

resultaat hadden kunnen zijn. Dit voorbeeld bekrachtigt weder de reeds vroeger gemaakte opmerking, dat elke zieke hond als verdacht moet worden beschouwd. Het gebeurt zelden, dat ik bij mijne kliniek van deze grondstelling afga, en ik druk die aan mijne leerlingen dan ook ten sterkste op het hart. Dit maal, in een oogenblik waarop ik met bezigheden overladen was, had ik die niet in aanmerking genomen, en het heeft weinig gescheeld, of daardoor was een verschrikkelijk ongeluk ontstaan. Men hoede zich alzoo voor een hond, die bloed braakt.

Het *blaffen* van den dollen hond is geheel karakteristiek, en wel zoodanig, dat hij, die de beteekenis er van kent, uit het eigenaardige geluid er van met zekerheid bepaalt, dat het van een dollen hond is. En om tot deze diagnostische zekerheid te geraken is het niet noodig, dat men het oor langen tijd daartoe heeft geoefend. Op elk die slechts eens of tweemaal het huilen van den dollen hond heeft gehoord en de beteekenis er van heeft leeren kennen, maakt het zulk een diepen indruk, dat de herinnering aan dit sombere gehuil voor altijd in zijne gedachte is ingeprent, en wanneer hij weder hetzelfde geluid hoort, zal hij het zeker niet miskennen. Het eigenaardige van het blaffend-huilen van den dollen hond met woorden te willen aanduiden, is een vergeefsch pogen. Men kan daarvan niets anders

zeggen, dan dat het blaffen onder den invloed der dolheid zoowel in toon als in aard op duidelijke wijze veranderd is. Terwijl het blaffen van den gezonden hond helder begint en daarop even sterke en even lang durende aanslagen volgen, is het blaffen van den dollen hond raauw, gedempt en lager van toon; op een eersten aanslag uit vollen bek volgt onmiddellijk eene reeks van 3 of 4 zwakkere geluiden of tonen, die uit de diepte der keel komen, en terwijl het dier deze geluiden uitstoot, naderen de kaken elkander slechts onvolkomen, in plaats van, zoo als bij het gewone blaffen, zich na elken aanslag te sluiten. Een en ander geeft echter slechts eene gebrekkige voorstelling van het blaffen van den dollen hond. Met opzigt tot het voorkomen der ziekte is het echter van gewigt te weten, dat het een feit is, dat de stem van den dollen hond *altijd* veranderd is; dat zijn blaffen anders is dan in den gezonden staat. De eigenaar van een hond moet daarom mistrouwen opvatten, wanneer de hem bekende stem plotseling eenige verandering ondergaat, en daarbij geluiden worden voortgebracht, die door hunne vreemdsoortigheid opzien baren.

Eene hoogst zonderlinge eigenaardigheid van de dolheid, die voor de onderkenning der ziekte van zeer groote waarde kan zijn, ligt daarin, dat het dier onder het lijden van pijnen *stom blijft* en dus *geen geluid geeft*. Welke soort van pijn men

den hond ook aandoet, hij laat noch het snuiven door den neus hooren, waardoor de hond het eerst zijne vrees uitdrukt, noch den schellen schreeuw, waardoor hij hevige of levendige pijnen te kennen geeft. De dolle hond blijft stom, men moge hem stooten, steken, verwonden, zelfs branden, — niet omdat hij ongevoelig is, neen, hij zoekt het slaan te ontwijken. Heeft men onder hem het stroo van zijn hok aangestoken, zoo ontvlugt hij de brandende plaats en wringt zich in een hoek, om de vlam te ontvlieden. Houdt men hem eene rood gloeiende ijzeren stang voor en stort hij er in zijne razernij op los, hij gaat oogenblikkelijk weder terug, nadat hij dien heeft vastgepakt; evenzoo ontvlugt hij, als men met een gloeiend ijzer zijne pooten aanraakt. Het is buiten twijfel, dat het dier onder deze verschillende omstandigheden pijn gevoelt; dit duiden ook reeds zijne gelaatstrekken aan, maar trots dat alles, laat hij noch eenig geschreeuw noch eenig pijnlijk geluid hooren. Hoewel nu de gevoeligheid bij den dollen hond niet verdwenen is, is die echter in allen gevalle minder sterk dan in den gezonden toestand. Werpt men bijv. brandend vlas of werk onder hem, dan gaat hij niet dadelijk van zijne plaats, hij neemt daartoe den tijd, en wanneer hij eindelijk besluit om te ontvlieden, dan heeft het vuur hem reeds diepe brandwonden veroorzaakt. Vele honden — deze vormen echter de

uitzonderingen — laten zelfs rood gloeiende ijzeren stangen, die zij met den bek gevat hebben, niet los. Deze daadzaken geven ons regt om aan te nemen, dat de dolle honden pijnlijke aandoeeningen niet in die mate ondervinden of gewaarworden als een hond in gezonden toestand. Hierdoor wordt ook de mogelijkheid verklaard, dat zij hunne woede aan zich zelven koelen. Ik heb in het *Recueil de médecine vétérinaire* de geschiedenis verhaald van een aan Graaf DEMIDOFF toebehorenden jagthond, die in een aanval der dolheid zijn staart afknaagde en eindelijk van den romp afrukte. In andere gevallen knagen de dieren zich zelven de huid open, en de wonden, die door het voortgezet bijten ontstaan, gelijken sprekend op verschen haarworm (herpes), dien men zoo dikwijls bij honden waarneemt. Hierin ligt al weder eene bron van dwaling, waartegen men niet genoeg op zijne hoede kan zijn.

Uit het zoo even gezegde volgt, dat men een hond moet mistrouwen, die niet zoo gevoelig schijnt voor pijn, als hij gewoonlijk is; evenzoo een zoodanigen, die aan zijn ligchaam versche huidverwondingen of ontvellingen (excoriaties) bezit, die plotseling ontstaan zijn. Deze waarschuwingen zullen welligt aan velen te streng of overdreven toeschijnen, maar in soortgelijke zaken is eene te groote voorzigtigheid slechts al te zeer geregtvaardigd. Eenige opmerkingen zullen voldoende

zijn, om de doelmatigheid der aangegevene regels aan te toonen. Het komt dikwijls voor, dat personen, die dolle honden aan de veeartsenijschool brengen, over die honden opgaven doen als de volgende: „mijn hond is sedert een of twee dagen treurig en heeft mij, wat hem anders geheel ongewoon is, de tanden getoond; ik heb hem met den stok getuchtigd, en hoewel hij anders bij zoodanige gelegenheden dadelijk klagend schreeuwde, heeft hij dezen keer de slagen ontvangen zonder het geringste geluid te doen hooren.” Zulk eene daadzaak heeft, zooals te begrijpen is, voor hen die er de waarde niet van kennen, geene beteekenis, en hoe vele ongelukkige gevallen konden voorkomen worden, wanneer elk eigenaar van een hond, die dit verschijnsel waarneemt, het in de ware beteekenis opvatte. Hetzelfde geldt met opzigt tot het hardnekkige knagen van den hond aan zijn eigen ligchaam. Dit wordt gewoonlijk eenvoudig aan jeukte toegeschreven, wat ook inderdaad de eenige oorzaak kan zijn. De waarneming leert echter, dat dit verschijnsel eene geheel andere en vreeselijke beteekenis kan hebben, zooals de hond van Graaf DEMIDOFF bewijst.

De dolheid kenmerkt zich verder nog door eene hoogst zonderlinge en voor de onderkenning der ziekte gewigtige eigenaardigheid. Wij meenen den indruk, welke op den door de dolheid bevalen hond gemaakt wordt door *het zien van een dier van zijn*

eigen geslacht. Deze indruk is zoo geweldig, dat daardoor oogenblikkelijk het uitbreken van een aanval van razernij ontstaat. Met regt kan men daarom zeggen, dat de hond het zekerste reagens is, om bij een hond, bij welken de dolheid nog sluimert, nog latent is, de ziekte te ontdekken. Dagelijks bedienen wij ons aan de school van dit middel, om in gevallen, waarbij de onderkenning twijfelachtig is, tot zekerheid te geraken, en inderdaad laat ons dit middel slechts zeer zelden in den steek. Zoodra de van dolheid verdachte hond zich tegenover een individu van zijne soort bevindt, poogt hij — wanneer hij werkelijk dol is — zich op dezen te werpen en, wanneer hem dit gelukt, met woede te bijten.

Nog vreemder is het, dat op alle dolle dieren, van welk geslacht ze ook zijn mogen, de aanwezigheid van een hond denzelfden indruk maakt. Alle worden bij het zien van een hond in razernij gebragt, vallen op hem aan en grijpen hem met hunne natuurlijke wapenen aan: het paard met zijne hoeven en tanden, de stier met zijne hoornen, evenzoo de ram; zelfs het schaap verheft zich, dol zijnde, boven zijnen aangeboren geringen moed, en wel verre van op het zien van een hond te vlugten, vreest de hond het daarentegen en neemt deze de vlugt.

Is de genoemde wijze van doen zeer opmerkelijk, het nu nog te vermelden verschijnsel moet ons nog meer

bevreemden. Het schijnt namelijk, dat de eigenaardigheid, dat de hond door zijne bloote tegenwoordigheid bij dolle dieren het uitbreken van een aanval van razernij te voorschijn roept, slechts voor die gevallen geldt, waarbij de ziekte der laatste van den hond afstamt. Een paard, dat RENAULT de dolheid van een schaap had ingeënt, kreeg die ziekte in verschrikkelijken graad, wijl het zoo razend werd, dat het de huid van zijne eigene voorbeenen afrukte. Op dit dier maakte het zien van een hond geen opwekkenden indruk; de hond, dien men in zijne krib zette, bleef verschoond; het stiet dien met het hoofd terug, zonder hem evenwel eenig leed aan te doen. Toen men hem echter een schaap liet zien, verviel het oogenblikkelijk in een allerhevigsten aanval van razernij, greep het arme dier en verscheurde het met de tanden. Dit voorbeeld is welligt slechts eene uitzondering; verdere waarnemingen moeten leeren, of het geoorloofd is hierin een regel te zien, of wij gerechtigd zijn aan te nemen, dat dieren, die de dolheid door inenting hebben verkregen, slechts op het zien van zulke dieren reageren, uit wier soort het ingeënte gif afkomstig is. Voorbeelden als het even vermelde zullen zeker niet zeer dikwijls voorkomen, omdat de overdraging der dolheid van plantetende dieren zeer zelden is. — Houden wij intusschen aan het feit vast, dat in verre de

meeste gevallen het de honden zijn, door wier aanwezigheid de dieren in opwekking worden gebracht.

Men ziet gemakkelijk in van welk een gewigt deze daadzaak is, en hoeveel nut de eigenaars van honden er uit kunnen trekken, wanneer zij daarmede bekend zijn. Hoe dikwijls hoort men van personen, die ons dolle honden brengen, dat deze, voor ze nog eenig mensch hadden aangevallen, bij het zien van een anderen hond in den hoogsten graad waren opgewekt. Gewoonlijk is het berigt: „mijn hond, die toch zoo zachtzinnig is, is sedert een, twee of drie dagen ongewoonlijk opgewekt tegen andere honden; zoodra hij er een ziet, vliegt hij op hem los.” — Deze zoo beteekenisvolle eigenaardigheid verwekt, in de meeste gevallen, geene verdenking bij dengenen, die het waarneemt, en wel, wijl de meeste honden jegens de huisgenooten volkomen hetzelfde zijn gebleven. — De mededeeling van een geval aan mij zelven overkomen, zal het diagnostisch gewigt van de zonderlinge eigenschap, waarvan wij zoo even spraken, het beste aanschouwelijk maken.

Voor ongeveer twintig jaren bragt een heer in een tweeraderig rijtuig een zeer fraaijen jagthond naar Alfort. Gedurende den togt had de niet van een muilkorf voorziene hond onder de beenen van zijn meester en van den koetsier gelegen, en niet-tegenstaande de aanwezigheid van een hem vreemd persoon hem had kunnen opwekken, was de hond

volkomen rustig gebleven. Het rijtuig reed tot aan de ziekenstallen der school, en toen nam de eigenaar den hond in zijne armen en bragt hem in mijne kamer. Volgens zijne opgave was het dier sedert twee dagen treurig en weigerde te eten. Daar ik toen nog niet zóó op mijne hoede was tegen de dolheid en hare verschillende bedriegelijke uitingen, als tegenwoordig, legde ik den hond op mijne knieën, om hem beter te kunnen onderzoeken. Ik was juist voornemens zijne lippen te openen, om de kleur van het slijmvlies na te gaan, toen een poedel, die mij toebehoorde, in de kamer kwam. Oogenblikkelijk ontsnapte de hond aan mijne handen, zonder mij echter te bijten, en stortte op den poedel los, dien het echter gelukte ongedeerd te ontsnappen. Deze onverwachte en naar het zeggen van den eigenaar geheel ongewone wijze van zijn van het dier was voor mij een lichtstraal. Ik vermoedde dolheid. De hond werd dadelijk afzonderlijk opgesloten, en drie dagen later stierf hij aan de dolheid.

Een hond, die tegen zijne gewoonte of gemoeds-aard plotseling begint zich op dieren van zijne soort te werpen, die aan te vallen, is zeer verdacht van aan de dolheid te lijden. Dergelijke handelwijzen hebben daarom in bedoeld opzigt eene hooge beteekenis, en hij die er de beteekenis van kent, kan niet alleen zich zelve, maar ook anderen voor veel onheil bewaren.

Wij komen thans aan eene andere eigenaardigheid, waarvan de kennis van veel gewigt is om ongelukken te voorkomen. Dikwijls gebeurt het namelijk, dat de hond bij het eerste intreden der dolheid of in het begin der ziekte *het huis verlaat* en verdwijnt. Het is alsof hij zich bewust is van de gevaarlijke ziekte, die hij heeft, en dat hij, om nadeelen te voorkomen, hen, die hij genegen is, ontvliedt. Maar hoe de beteekenis daarvan ook zijn moge, zooveel is zeker, dat hij zeer dikwijls het huis van zijn meester verlaat, en men hem niet terug ziet, — hetzij dat hij hier of daar op eene afgelegene plaats sterft, of dat hij, zoo als op bevolktere plaatsen gewoonlijk het geval is, door zijne bijtucht tegen dieren en zelfs tegen den mensch als van dolheid verdacht, op de straten zijn dood vindt. — In andere, helaas! veel te veelvuldige gevallen, keert echter het arme dier, na één of twee dagen te hebben rondgedwaald en na aan de vervolgingen te zijn ontkomen, — eene onheilaanbrengende genegenheid volgende — in het huis van zijn meester terug. En naauwelijks is „de arme verdwaalde” weder teruggekeerd, of ieder dringt zich om hem heen, zich beijverende om hem te helpen. Meestal ziet hij er dan hoogst ellendig uit; hij is zeer vermagerd en met vuil en bloed bedekt. Maar wee dengenen, die hem nadert! want in deze periode der ziekte heeft hij zulk eene hevige neiging tot bijten, dat

dit zelfs het gevoel van genegenheid, wanneer dit nog bestaat, beheerscht, en maar al te dikwijls wordt hij daardoor gedreven om de liefkozingen en zorg, die men hem bewijst, met bijten te beloonen. Men heeft alzoo grond om die honden voor van dolheid verdacht te verklaren, die, nadat ze één of twee dagen van huis zijn geweest, daarin weder terugkeeren, vooral dan, wanneer ze er ellendig of ontdaan uitzien.

Dit zijn M. M. H. H. de verschijnselen, de teekenen en de eigenaardigheden, waardoor de dolheid bij den hond zich kenmerkt. Uit de beschrijving er van ziet men, dat de honds-dolheid geenszins eene ziekte is, waarbij *voortdurende razernij* den grondtrek vormt. Het publiek, dat nog steeds van deze meening is, beoordeelt de ziekte slechts na de in de laatste periode er van optredende verschijnselen; zoo lang deze nog ontbreken, gelooft men gewoonlijk niet aan het bestaan der dolheid. Maar vóór dat deze verschijnselen zich ontwikkelen, vóór dat de dolle hond volkomen razend is en zijne razernij door bijten te kennen geeft, verloopt een vrij lange tijd, gedurende welken het dier nog vrij wel is en niet aanvalt, hoewel zijne ziekte reeds duidelijk uitgesproken, duidelijk kenbaar is. Het is deze omstandigheid, waarop wij bovenal de aandacht vestigen. Wanneer het publiek deze waarheid ter harte wil nemen, de waarde van de *eerste*

verschijnselen der dolheid erkennen, dan kunnen de meeste dolle honden onschadelijk gemaakt worden, vóór zij tijd gehad hebben om eenig ongeluk te veroorzaken.

Is de ziekte tot het tijdperk genaderd, dat men het „razende stadium” kan noemen, dat is, dat tijdperk, dat zich door het uitbreken der razernij of woede kenmerkt, dan wordt de physionomie van den hond vreeselijk. Zijne oogen glinsteren met een onaangename glans, die zelfs dan nog schrik inboezemt, wanneer men het dier door de tralies van zijn hok beziet; in zijn verblijf is hij in onophoudelijke beweging; na den geringsten prikkel, de minste opwekking vliegt hij op dengenen, die hem beziet, aan, terwijl hij zijn karakteristiek gehuil doet hooren; woedend bijt hij in de stangen van zijne kooi, zoodat het krassen van zijne tanden er op hoorbaar is. Houdt men hem eene stang van ijzer of een stok voor, dan valt hij er op aan, omvat die met de geheele kaken en bijt er in. Op dezen toestand van opwekking volgt spoedig een hooge graad van verzwakking of afmatting. Uitgeput trekt het dier zich in het diepste gedeelte van zijne kooi of zijn hok terug en blijft daar gedurende eenigen tijd, niettegenstaande de pogingen om hem op te wekken. Plotseling ontwaakt hij weder, springt vooruit en een nieuwe aanval is uitgebroken.

Brengt men een hond in de kooi of het ver-

blijf van een in volle woede verkeerenden dollen hond, dan wordt hij niet dadelijk aangevallen en gebeten. Integendeel, door de aanwezigheid van het ongelukkige offer, dat men hem overlevert — het zij een mannelijk of een vrouwelijk individu — wordt bij den dollen hond eerst de geslachtsdrift opgewekt, hetgeen zich door liefkozingen en aanrakingen, waarvan de beteekenis niet twijfelachtig is, te kennen geeft. Eerst, namelijk, besnuffelt en belikt hij de geslachtsdeelen van het arme dier, dat men in aanraking met hem heeft gebragt; daarna gaat hij naar zijn kop en belikt ook dien. Gedurende dat alles heeft het ongelukkige offer als het ware een voorgevoel van het verschrikkelijke gevaar, dat hem dreigt; hij drukt zijn schrik uit door bevingen van het geheele ligchaam en tracht zich in een hoek van de kooi te drukken. En inderdaad, naauwelijks is er eene minuut verloopen, of de zieke hond wordt razend en valt woedend op zijn offer aan. Slechts zelden verweert deze zich; hij antwoordt op de beten gewoonlijk door een doordringend schreeuwen, dat bij de stomme woede van den aanvaller zeer afsteekt, en tracht zijn kop, waarop de aanvallen vooral geschieden, daaraan te onttrekken, door dien diep onder het stroo of onder zijne pooten te verbergen. Is deze woedende aanval voorbij, dan begint de dulle hond op nieuw te liefko-

zen, waarop spoedig een nieuwe aanval volgt.

In vrijheid zijnde gaat de dolle hond vooruit en in het begin met nog geheel onbelemmerde bewegingen; hij valt alle levende wezens, die hij aantreft, aan, met bijzondere voorliefde echter den hond; zoodat het voor een mensch, die zich op zijn weg bevindt, een gelukkig toeval mag genoemd worden, wanneer in zijne nabijheid zich een hond bevindt, waaraan het dolle dier zijne woede kan stillen. Niet lang echter behoudt het dolle dier die vrije bewegingen. Uitgeput door zijn loopen, door de razernij-aanvallen, waaraan hij onderweg onderhevig was, door honger, dorst, en zeker ook door de ziekte zelve, wordt hij na korten tijd door zwakte der ledematen aangedaan. Zijn gang wordt langzamer en wankelende. De hangende staart, de laag gehouden kop, de openstaande muil, waaruit eene meer blaauwe, met stof en vuil bedekte tong hangt, geven hem een karakteristiek aanzien. In deze periode der dolheid is de hond veel minder gevaarlijk, dan tijdens de eerste aanvallen van razernij. Valt hij thans nog aan, dan is dit alleen dan het geval, wanneer er op de lijn, die hij doorloopt, gelegenheid tot bevrediging van zijne woede is. Hij is echter niet meer zóó opwekbaar, dat hij zijne rigting verlaat, om een mensch of een dier aan te vallen, die hem niet juist in den weg zijn. — Spoedig is zijne uitputting zoo hevig,

dat hij genoodzaakt is, zijn loopen te staken. Dan gaat hij in greppels of andere holten aan de straat of den weg liggen en blijft daarin uren lang in een toestand van slaapzucht (somnolentie). Wee echter den onvoorzigtige, die zijn sluimer stoort! Uit zijn diepen sluimer gewekt, heeft het dier dikwijls nog kracht genoeg om te bijten. — Het einde van den dollen hond is altijd verlamming.

Wij zijn aan het einde van ons opstel genaderd, waarvan de wijdloopigheid verontschuldiging moge vinden in het gewigt van het onderwerp. Het is nuttig, nog eenige opmerkingen te doen volgen.

Uit het vorenstaande volgt, dat vele, ja wellicht de meeste door de dolheid veroorzaakte ongelukken, die maar al te dikwijls angst, schrik en vertwijfeling in familiën veroorzaken, daardoor ontstaan, dat de eigenaars van honden, uit gebrek aan genoegzame kennis van de eerste verschijnselen der hondsdolheid, die teekenen niet op hunne regte waarde schatten; dat zij uit de waarschuwingen, die de ongelukkige dieren door ontwijfelbare en gemakkelijk waar te nemen teekens geven, geene beschutting weten te trekken; dat zij, in één woord, niet vroegtijdig genoeg die maatregelen nemen, waardoor de dreigende gevaren zijn af te wenden. In deze onwetendheid ligt de voornaamste bron der ongelukken, en men moet die daarom met alle krachten

trachten te bekampen. Om dit doel te bereiken moet de kennis van de verschijnselen, waaraan de ziekte te onderkennen is, zoo algemeen mogelijk verbreid, en de opmerkzaamheid van het publiek door herhaalde bekendmaking der daarop betrekking hebbende feiten ten deze wakker gehouden worden. Reeds de openbaarheid, die de berigten van het verhandelde in de zittingen van deze Academie door een groot aantal tijdschriften verkrijgen, zal ten opzichte van ons onderwerp een nuttig gevolg hebben. Veel dat tot dusverre slechts aan de mannen van het vak, de veeartsen, bekend was, zal daardoor ook ter kennis van vele anderen komen. Maar dit is nog niet genoeg. In den tijd, waarin wij leven, verstomt het alarm spoedig, zelfs al is dit nog zoo hevig geweest.

Wij wenschen, mijne Heeren, dat de zaak der dolheid eene vraag moge zijn, die u aanhoudend voor den geest zweeft, even als dit het geval is met de koepok-inënting; dat eene permanente commissie benoemd moge worden, waaraan men alle op deze vreeselijke ziekte betrekking hebbende stukken kan inzenden, en die verplicht is die te onderzoeken en te verzamelen; alsmede dat door deze commissie jaarlijks een kort, bondig, maar toch volledig onderrigt moge worden vervaardigd, waarin het publiek ingelicht wordt omtrent alles, wat het tot de onderkenning en wèl het *spoedig* erkennen der dolheid

noodig heeft. Dit onderrigt moet zoo algemeen mogelijk verspreid worden, door tijdschriften, almanakken, en op alle die wijzen waarop zaken van algemeen nut worden bekend gemaakt; het moet overal en in elk jaargetijde worden aangeplakt, — in één woord — het geluid van deze alarmklok moet zeer dikwijls worden gehoord, opdat de opmerkzaamheid en dus de waakzaamheid worden wakker gehouden. Op die wijze zullen de vooroordeelen, die omtrent de hondsdelheid nog algemeen heerschen, langzamerhand verdwijnen. Men zal de vrees voor water niet meer als een onbedriegelijk teeken der delheid beschouwen, bij het ontbreken waarvan men zich zeker waant; men zal bezorgd worden, wanneer een hond zich onophoudelijk en zonder eenig bekend doel heen en weer beweegt, wanneer hij een verkeerden eetlust toont, het geluid van zijne stem veranderd is, wanneer hij in zijne bewijzen van genegenheid voor zijn meester zijne gewoonten overschrijdt, tegen dieren van zijne soort ongewonen bijlust toont, bij bestraffing geen geluid geeft, enz. De gevolgen van dit onderrigt zullen zeer zeker eene vermindering zijn van het aantal der gevallen van delheid. Moge elk zich zelf voorbehoeden door de kennis van datgeen wat tot zijn zelfbehoud noodig is; hierin — wij zijn daarvan ten volste overtuigd — ligt het beste, het zekerste voorbehoedmiddel. — Wij

geven daarmede voldoende te kennen, dat wij weinig vertrouwen hebben op de werkzaamheid van de maatregelen, van regeringswege genomen om de verdere verbreiding van de dolheid bij den hond en de overdraging op den mensch te voorkomen. Bewijzen de jaarlijksche statistische opgaven niet, dat, niettegenstaande de bedoelde politie-voorschriften, het getal der gevallen van dolheid geenszins afneemt? Dit is voldoende, om een oordeel te vellen over de waarde der thans nog in gebruik zijnde maatregelen.

Maar, zal men ons tegenwerpen, onder die politie-maatregelen is er toch één, welke, streng gehandhaafd, zeer werkzaam moet zijn, namelijk het aanleggen van muilkorven. Getuigen dit de uitkomsten niet, die, volgens de mededeeling van RENAULT, in Pruisen daardoor verkregen zijn? — Deze resultaten, door de groote waakzaamheid der politie verkregen, zijn zóó gunstig, zóó verbazend, dat wij daaraan moeten twijfelen. En werkelijk, sedert de bekendmaking er van in Frankrijk heeft men ook zelfs te Berlijn erkend, dat RENAULT door verkeerde opgaven is misleid.

In Frankrijk, en vooral te Parijs, is de wijze, waarop dit aanleggen der muilkorven geschiedt, eene ware misleiding; het is daarom bij den tegenwoordigen stand der zaak ook wel niet mogelijk de voorbehoedende waarde van deze politie-maatregelen, die nimmer in werkelijkheid

in uitvoering werden gebragt, te beoordeelen. Inderdaad, als men met een penseel op den kop van den hond den omtrek van den muilkorf teekent, dan heeft men daarmede aan hêt voorschrift even goed voldaan, als door het aanleggen van den tegenwoordig gebruikelijken muilkorf, die zóó wijd is, dat hij zoowel het ademen door de mondholte als het blaffen toelaat en dus ongeschikt is om het bijten te beletten. De muilkorf, zoodanig als die thans is en wordt aangelegd, is, om het maar ronduit te zeggen, slechts eene uitvlugt, een middel waardoor men den schijn krijgt de bepalingen der wet op te volgen, terwijl men te gelijker tijd die wet ontduikt. Maar het moest zóó gaan, want de wet verlangt het onmogelijke; het voorschrift om aan den kop van den hond een dwangtoestel aan te leggen, die het openen van den mond belet, is reeds eene verkeerdheid. Bij den hond zijn de neusgaten te klein, om het ademhalen daardoor alleen mogelijk te doen zijn, zooals bij het paard plaats heeft; de hond moet met open mond ademen, hij moet door de tong en het geheele slijmvlies der mondholte transpireren, daarom moet hij de kaken kunnen openen.

Het vraagstuk, dat opgelost moet worden, is dus: om aan den kop van den hond een toestel aan te leggen, die — terwijl hij het ademen door de mondholte toelaat — hem moet beletten om

aan te grijpen en te bijten. Het eenvoudigste middel om daartoe te geraken bestaat daarin, dat men om den kop van den hond een roostervormig, van koper- of ijzerdraad vervaardigd werktuig, eene soort van kooi, bevestigt, die ruim genoeg is, om daar binnen de bewegingen van de kaken vrij te laten. Om het bijten te beletten is een zoodanige toestel zeer doelmatig; in een aesthetisch opzicht laat hij echter, wij kunnen dit niet ontveinzen, veel te wenschen over. Alles wat belagchelijk is, moet vermeden worden, vooral in Frankrijk. De nuttigste maatregelen loopen, als zij tot lagchen aanleiding geven, gevaar van in de toepassing op onoverwinbare hinderpalen te stuiten. Gelukkiglijk heeft de bedoelde zaak in den jongsten tijd eene betere oplossing gevonden. Twee soorten van muilkorven, beide volgens hetzelfde denkbeeld vervaardigd, zijn nog slechts korten tijd geleden uitgevonden, de een door Professor GOUBAUX te Alfort, en de ander door CHARRIÈRE te Lausanne. Monsters van deze korven waren op de laatste honden-tentoonstelling te Parijs te zien. Beide soorten van korven laten toe, dat de hond den bek opent, terwijl ze hem tevens vrijheid geven om bij open mond en uitgestoken tong te ademen. Deze korven bestaan uit twee door scharnieren met elkander verbonden bewegelijke stukken, die langer zijn dan de kaken van den hond, waarvoor ze bestemd zijn, en die geheel omvatten; de beide stukken van den korf

kunnen door de werking van de spieren, die den mond openen, van elkander verwijderd worden; zoodra de mond gesloten wordt, gaan ze door de werking van eene veer in hare oorspronkelijke ligging terug. Deze vindingrijke toestellen laten toe de verordeningen met opzigt tot het aanleggen van muilkorven streng in toepassing te brengen, terwijl ze tevens den hond van een ondragelijken dwang ontheffen. Wij wenschen daarom, dat daaromtrent ambtshalve waarnemingen worden verzameld, vóór wij den muilkorf als een nutteloozen maatregel afkeuren.

Ik ken wel de tegenwerping, die men daartegen over het algemeen maakt. Men zegt, dat in de meeste gevallen de menschen door dolle honden worden gebeten in de huizen, waar de honden zonder muilkorven rond loopen; ik betwijfel dit niet; maar de hond, die *in* huis bijt, is *buitens* huis, op zijne wandelingen door de straten, gebeten geworden en kon gebeten worden, wijl zijn aanvaller geen of slechts een gefingeerden muilkorf droeg. 1) — De vraag

1) Hiervan moet men echter het, volgens LEBLANC vrij groote, aantal honden aftrekken, die de spontane dolheid in huis krijgen. en dus om de ziekte te krijgen niet gebeten of besmet zijn geworden. De meening van vele eigenaars van honden, dat de hond *alléén* door besmetting dol worden kan en niet uit zich zelve, heeft vele ongelukken te weeg gebracht. BOULEY beweert, dat het

omtrent den muilkorf is dus nog niet als voldoende beantwoord te beschouwen, en vóór wij dienaangaande en tevens tegen de daaromtrent bestaande politie-maätregelen een oordeel uitspreken, moeten verdere met zorg in het werk gestelde proeven over de eigenlijke waarde van denzelfven worden genomen.

getal der honden, die spontaan dol worden, minder is, dan LEBLANC aanneemt.

Vert.

